

Svar till Åke Sundström (2)

Åke Sundström ställer högre krav på andras analys än sin egen, och hans antaganden är minst lika diskutabla som KU:s. Han glider dessutom förbi alla indirekta stabiliserings- och strukturomvandlingskostnader, skriver Lennart Hjalmarsson i sitt svar. □

Inför folkomröstningen om kärnkraften cirkulerade två olika upprop, ett där 21 kända ekonomer hävdade att en avveckling skulle bli dyrbar för samhällsekonomin, ett annat där ett större antal något mindre kända ekonomer hävdade att avvecklingskostnaden var låg. Till sin överraskning har Åke Sundström (ÅS) funnit mig bland undertecknarna av det förra uppropet, trots våra konfrontationer i debatter inför folkomröstningen. Utvecklingen efter folkomröstningen har heller inte fått mig att ändra uppfattning. Snarare tvärtom. Jag tänker här inte trötta läsarna med en repetition av folkomröstningsdebatten utan vill koncentrera mig på tre centrala frågor: oljeprisutvecklingen, kommunernas roll och efterfrågan på elenergi.

Oljeprisutvecklingen

Enligt ÅS finns det "starka vetenskapliga belägg för att KU:s prisprognos är felaktig" med bl a hänvisning till en artikel av Hjalmarsson och Walfridson [1980] i *Ekonomisk Debatt* 5/80.

Även om jag personligen inte tror på någon kraftigare ökning av priset på olja under de närmaste 10–15 åren utifrån nuvarande prisnivå, är det inte den förväntade prisutvecklingen som är det centrala, utan det stora osäkerhetsintervall, som gäller för oljeprisets framtida utveckling under de närmaste 15–20 åren. Detta tycker jag är den viktigaste slutsatsen av artiklen. Den pekar också på den stora monopolmakt som OPEC har vid varje given tidpunkt och därmed den sto-

ra potential för prishöjningar som alltid existerar på kort sikt och som lätt kan utnyttjas vid politiska kriser.

Det framgår emellertid inte av ÅS artikel vilket antagande om oljeprisutvecklingen som KU verkligen baserar sina beräkningar på. Läsarna bör därför upplysas om att den oljeprisnivå (i 1979 års priser) som KU antar gälla 1990, 1 250 kr per m³ för tunn olja och 900 kr per m³ för tjock olja, redan har uppnåtts 1980. Det kan väl knappast anses som helt orimligt att OPEC verkligen lyckas upprätthålla nuvarande oljeprisnivå fram till 1990. De flesta torde väl snarast förvänta sig ytterligare reala prisökningar på oljan fram till 1990. Endast den som inte har satt sig in i teorin för utvinning av naturresurser kan hävda att det finns starka vetenskapliga belägg för att KU:s prisprognos är felaktig. Det går inte att med stöd av vetenskap hävda att KU:s prisprognos är mera orimlig än ÅS egen, som innebär ett *sjunkande* reall pris från dagens nivå.

Även om takten i oljeprisutvecklingen under de närmaste decennierna är högst osäker, borde vi kunna vara överens om att sannolikheten för kraftiga *fluktuationer* i oljepriserna är stor. Det är just i ekonomins svårigheter att anpassa sig till stora svängningar i oljepriserna som den stora sårbarheten ligger och inte så mycket i den påverkan på den potentiella produktionskapaciteten som följer av jämnt stigande oljepriser, vilket ÅS bygger sin argumentation på. Beräkningar som gjordes efter den första oljekrisen 1973–74 visade att effekterna av oljeprishöjningarna på den *potentiella* tillväxttakten, och utrymmet för privat konsumtion blev mycket små (se Hjalmarsson-Bigsten [1979]). Den *faktiska* anpassningen av industriländernas ekonomier till högre oljepriser gick dock inte smärtfritt. Beräkningar visar att om industriländerna hade klarat av att hålla efterfrågan och kapacitetsutnyttjande uppe efter oljekrisen, hade man kunnat betala hela 300 \$ per fat för oljan utan att

standaren blivit lägre än vad den faktiskt blev åren efter oljekrisen, då man faktiskt betalade under 10 \$ per fat för oljan. ÅS nämner över huvud taget inte dessa indirekta men mycket viktiga effekter av starkt fluktuerande oljepriser. Inte heller KU kunde betrakta denna typ av kostnader i sina beräkningar. Det var emellertid just denna typ av indirekta kostnader, vilka kunde förväntas öka vid en kärnkraftsavveckling, som starkt betonades av de 21 ekonomerna.

Kommunernas roll

Genom den kommunala energiplaneringen har ett stort ansvar för den framtida energipolitiken lagts på kommunerna. En avveckling av kärnkraften förutsatte också kraftfulla insatser på den kommunala sidan, eftersom en mycket kraftig utbyggnad av den kommunala kraftvärmen var nödvändig för att ersätta kärnkraften. Utvecklingen efter folkomröstningen, framför allt i Stockholm, Göteborg och Malmö, illustrerar väl svårigheterna att bedriva en kraftfull energipolitik via kommunerna, antingen det nu gäller att minska oljeberoendet eller att avveckla kärnkraften. Trots diskussioner sedan många år tillbaka har ingen av de tre kommunerna lyckats bestämma sig för en utbyggnad av kolbaserad fjärrvärme eller kraftvärmeproduktion. Vem skulle ingjuta den nödvändiga beslutskraften i de kommunala organen vid en kärnkraftsavveckling? Dessutom kan man befara att ett bibehållet kommunalt veto hade stoppat ett stort antal vindkraftverk och kolkondenskraftverk.

Efterfrågeprognoserna

Personligen har jag aldrig förstått den stora betydelse som tillmatts de sk elprognoserna för 1980-talet i KU. Jag har svårt att finna det meningsfullt att lägga ned kraft på att diskutera elprognoser under en period, för vilken den totala elproduktionskapaciteten i stort sett är given på förhand, och i KU:s fall var bestämd på förhand. Den relevanta problemställningen är enligt min uppfattning följande: Hur skall vi lägga upp energipolitiken så att vi på det mest lön-

samma sättet kan utnyttja den elproduktionskapacitet som finns tillgänglig under 1980-talet? De beräkningar som utförts inom Elanvändningskommittén i dess nyligen presenterade betänkande, visar också på den stora samhällsekonomiska lönsamhet som vid dagens oljeprisnivå råder för att ersätta olja med el. Den privatekonomiska lönsamheten är, dock lägre på grund av den låga beskattningen av olja (ca 1 öre per kWh) och den betydligt högre beskattningen av el (4 öre per kWh) samt den stelhet i prisbildningen på el som föreligger, framförallt på lågspänningssidan. Att likaså diskutera det exakta värdet på korspriselasticiteter mellan el och olja som bas för en elprognos ter sig föga meningsfullt, när en del av syftet med Elanvändningskommitténs arbete just är att föreslå åtgärder som starkt påverkar denna korspriselasticitet och därmed den faktiska elförbrukningen.

Elasticiteter

En bilaga till KU om efterfrågeelasticiteter (Hjalmarsson [1979]) utnyttjas av AS för en mycket osaklig och vilseledande diskussion. För ÅS tycks det existera ett sant värde på varje elasticitet som inte kan ifrågasättas och som endast ÅS kommit fram till. Effekterna av modellval, aggregeringsnivå, data, relativ prisutveckling osv på värdet av skattade elasticiteter negligeras helt.

Det existerar inga sanna värden på några elasticiteter. Olika modeller kan ge upphov till starkt skilda resultat för värden på elasticiteter, samtidigt som det kan vara mycket svårt att avgöra vilken modell som är den mest relevanta i sammanhanget. Uppskattningar av tex den direkta priselasticiteten för elenergi varierar mellan 0 och -2, dvs effekterna av en prishöjning på el med 1 procent kan leda till en reduktion i efterfrågan på el med 0-2 procent. Värden på korspriselasticiteter är oftast ännu osäkrare än värden på direkta priselasticiteter.

Frågan om el och bränslen är substitut eller komplement inom industrin är också mycket komplicerad. Förutom valet av modell kan resultatet bland annat

bero på antalet produktionsfaktorer som inkluderas i analysen och hur priser och kvantiteter mäts. Energi och kapital kan utgöra substitut i en modell med 3 produktionsfaktorer men förvandlas till komplement i en modell med 4 produktionsfaktorer. ÅS tycks heller inte ha uppmärksammat att elasticiteterna i Bergmans modell dels gäller enskilda sektorer, dels avser substitution mellan el och ett aggregat av andra produktionsfaktorer. ÅS diskussion på denna punkt blir därmed hängande i luften.

Utbudskurvan

ÅS utbudskurva är ännu svårare att förstå än hans bedömning av efterfrågan. Vilken verklighet representeras av utbudskurvan? Är det en kortsiktig utbudskurva eller en långsiktig eller en blandning av dessa båda? Bör inte de kostnader som ÅS räknar med för utbudskurvans olika energislag vara jämförbara med de priser till vilka kraftföretagen är villiga att sälja elenergin på kraftbörsen? Är det i så fall relevant att räkna in kostnader för att tillmötesgå strängare säkerhetskrav för kärnkraften, om dessa säkerhetskrav inte påverkar de löpande produktionskostnaderna? Detta är inga oväsentliga detaljer i ÅS analys, och man kan sätta liknande frågetecken på i stort sett alla avsnitt i ÅS artikel.

Mera kärnkraft och fri konkurrens

Frågan huruvida det är samhällsekonomiskt lönsamt att bygga färdigt de två återstående reaktorerna, Forsmark 3 (F3) och Oskarshamn 3 (O3) avser jag att återkomma till mera grundligt i ett annat sammanhang. Företagsekonomiskt torde det i varje fall vara mycket olönsamt att avbryta projekten. Detta har, som ÅS tycks tro, ingenting med frånvaron av fri konkurrens på elområdet att göra, utan med existensen av långsiktiga avtal och kontrakt, som inte utan stora kostnader för företagen kan sägas upp. Ett avbrytande av F3 och O3 kommer därför att innebära mycket stora skadeståndskrav från de inblandade företagen, FKA och OKG, med belopp som ligger skyhögt över dem som nu är aktuella i fallet Sölv-

backaströmmarna. Statsfinansiellt torde det således också vara uteslutet att avbryta F3 och O3.

Den samhällsekonomiska lönsamheten av att bygga färdigt är emellertid mera oklar och kan förtjäna en analys mera utförlig än vad som är möjligt här. Ett viktigt samhällsekonomiskt argument för att fortsätta utbyggnaden är givetvis den stora osäkerheten om den framtida oljeprisutvecklingen. Ett sätt att beakta denna osäkerhet är just att satsa på en relativt sett kapitalintensiv elproduktion, typ vattenkraft och kärnkraft, med inga eller låga bränslekostnader.

Under alla omständigheter torde det inom elenergiområdet idag inte existera några projekt som är mera lönsamma än att bygga färdigt F3 och O3. Planerade kolkraftverk blir betydligt dyrare. Lönsamheten av den framtida ökningen i elproduktionskapacitet beror i hög grad på vilket värde ett reducerat oljeberoende ska tillmätas och vilka alternativa möjligheter det finns att minska oljeberoendet.

Som helhet finns det ingen korrespondens mellan de höga krav ÅS ställer på andras kalkyler och den primitiva metodik han själv tillämpar. ÅS egna antaganden är minst lika diskutabla som KU:s. Han glider också förbi alla de indirekta kostnaderna för stabiliseringspolitik och strukturomvandling, som heller inte beaktades av KU men som de 21 ekonomerna i utredningen lade stor vikt vid. Den slutsats som kan dras av ÅS artikel är att med "väl valda" antaganden och utan en konsistent samhällsekonomisk modell kan man komma ned i låga kostnader även för en kärnkraftsavveckling.

Lennart Hjalmarsson

Referenser:

- Hjalmarsson, L., [1979], "Efterfrågans priskänslighet", underbilaga till rapport från konsekvensutredningens B-grupp, *Ds 1 1979: 11*
 Hjalmarsson, L. och Bigsten, A., [1979], "Energi, sysselsättning, strukturomvandling och tillväxt - en översikt" i Hjalmarsson, L. (utg.), *Energi och samhällsekonomi*, Liber, Lund
 Hjalmarsson, L., och Walfridson, B., [1980], "Vad bestämmer oljepriset i framtiden?", *Ekonomisk Debatt*, årg 8, nr 5